

על אתגר ההתבגרות - מכתב מאב לבנו

בני היקר והאהוב,
כאשר אני יושב לכתוב לך מכתב זה אני מודע למאמר חכמים על כך ש"כשם שפרצופיהן שונים כן דעותיהן שונות", ואין לדעת, על כן, אם דברים שהטרידו אותי בעת נעוריי הם המטרידים אותך כעת.
עם זאת, "אין לדיין אלא מה שעיניו רואות", והחלטתי לנסות ולהעלות על הכתב חלק מאותם דברים שהייתי שמח לקרוא בעת נעוריי, ושהשיחה עליהם אינה קלה. התהליך בו הילד הופך אט אט למתבגר הוא מסובך ומלא קשיים, אך התמקדות יתירה בקשיים עלולה להסתיר את היופי והפלא שבו. כאשר אתה מביט במראה ורואה מולך רק את ההווה, אנו כהורים זוכרים עדיין היטב את התינוק שנוטל את צעדיו הראשונים. ההשוואה בין התקופות אולי אינה מדויקת, אבל במובן מסוים אתה מתמודד כעת מחדש מול הצורך ללמוד לעמוד יציב על הרגליים מבלי לאבד שוויון המשקל, וללמוד ללכת. הפעם לא מדובר בעמידה ובהליכה במובן הפיזי, אלא בהתקדמות במובן הרוחני האישיותי. אחד המרכיבים המרכזיים של ההתבגרות הינו רכישת העצמאות הרגשית והנפשית; לסגל לעצמך עמידה איתנה ויכולת להיות בין המהלכים. היעד, כמובן, הוא להיות בין המהלכים בדרכיך יתברך, באורחות ההלכה – אך את המסלול האישי כל אדם צריך לסלול לעצמו. ישנן הרבה דרכים למקום, ובדרך בה אדם רוצה לילך בה מוליכים אותו, זאת בתנאי שתתאמץ לקיים "בכל דרכיך דעהו".

אך הדרך ארוכה ואתה כעת רק בתחילתה.
כשלמדת ללכת בפעם הראשונה, הנפילות והמעידות, החבלות והמכות הקטנות לא מנעו ממך לקום (וליפול פעם נוספת...) עם חיוך על הפרצוף. לא לומדים ללכת ביום אחד, וידעת לשמוח ולהתגאות בכל הצעדים הקטנים שבדרך.
בפעם הראשונה שלמדת ללכת אנו כהורים החזקנו אותך בידיים, אולם הפעם מדובר באתגר שונה ואתה מרגיש צורך לצלוח אותו בכחות עצמך. לכן, יש בתוכך הרבה שאלות שאתה לא שואל, וספקות שאינך מפנה אלינו לבירור. לנו, מצידנו, יש הרבה תשובות לתת (גם אנחנו היינו פעם בגילך...), אך אתה לא תמיד מעוניין לשמוע.

יחד עם ההתפתחות הרגשית של גיל הבגרות, אתה מודע לשינויים החלים בתוכך בתחומים נוספים. דברים שלא עניינו אותך בעבר, ושכלל לא הצלחת להבין מדוע אחרים מייחסים להם חשיבות כה רבה, הופכים כעת לבעלי משמעות ומשקל. הבנות

אינן עוד 'ילדות מגעילות', ושאלת היחס בין המינים מעורר מבוכה פנימית, ספקות ופחדים, ותחושת בושה המונעת שיחה פתוחה.
[מכאן ואילך אני מציין למראי המקום, כך שתוכל לעיין בפנים ללא צורך לפנות ולבקש].

התאווה הגופנית, כיתר תאוות הגוף, עלולה למשוך את האדם לחטא. חכמים דימו תאווה זו לאש שבכחה להיות אש קודש (כתובות ס"ב, ע"ב), אך גם אש שורפת ומכלה (סוטה י"ז, ע"א וכן איגרת הקודש, פרק ב). אמנם, בתאוות הגופניות לכשעצמן אין כל פסול. אדרבא, חכמים אסרו לקבוע סעודה בערב שבת כדי לוודא שאת סעודת השבת יאכל אדם "כשהוא תאב לאכול" (שו"ע או"ח, רמ"ט, ב), ומשום כך אף נהגו "אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת כדי שיהיו תאבים לאכול בלילה" (רמ"ט, ג ומשנה ברורה אות י"ח). בדומה לכך אסרו חכמים לאכול אף בערב הפסח, שכן בשעה שאדם בא לקיים מצוות אכילה של מצת מצווה נחשב הדבר להידור מצוה שיעשה כן כאשר הוא "כמעט רעב ויאכל לתיאבון" (ערוך השולחן או"ח, תע"א). תאווה זו, משולה בעיני חכמים לתאוות האכילה (נדרים כ' ע"ב, גיטין צ' ע"א ועוד). כשם שאין להתבייש או להרגיש אשמה על כך שהאדם נמשך למאכל ערב, כן הדבר בתאווה זו גם כן. כשם שתחושת הרעב והתיאבון מכוונים את האדם לאכול ולמלא בכך את צרכי גופו, כך המשיכה לבני המין האחר מכוונת את האדם לבנות בית וליישב את העולם (יומא ס"ט ע"ב) - "לא תהו בראה לשבת יצרה".

בשעה שבנו של רבי היה חתן, הוא התבייש לגלות בפני אביו את אהבתו ותשוקתו לכלתו. ענה לו ר' עקיבא שיש בו 'מדעת קונו', ולא רק שאינו צריך להתבייש בדבר, אלא אדרבא להכיר שיש בכך משום הליכה בדרכיו ובמידותיו יתברך (כתובות ס"ב ע"ב)¹. תאווה זו לא רק דוחפת את האדם לבניין הבית, היא אף משמרת את השלום שבתוכו, ומטילה שלום בין איש לאשתו (שבת קנ"ב ע"א) - אותו השלום שבעבורו מוכן הקב"ה אף שיימחו את שמו על המים (חולין קמ"א ע"א).

הגוף שלך מתחיל כבר כעת להתכונן לתפקידו העתידי, ובבא העת תזכה בע"ה לבנות בית עם אשה שתמצא חן בעיניך, ותכרתו יחד ברית של אהבה, אחווה, שלום ורעות. אמנם, כל זה עוד רחוק ובפועל יעברו שנים לא מועטות עד שתהיה מוכן להתחתן. חכמים כבר הורונו כי בן שמונה עשרה לחופה, ולאחר שהגיע אדם לבגרות זו (שבט הלוי ח', רסד) מידת דרך ארץ מחייבת שהאדם לא יגש לבניית הבית עד שיגיע תחילה לידי עמידה איתנה ועצמאית (סוטה מ"ד ע"א), שכן המקפיד על הדרך והסדר הראוי יזכה לכך שברכת ה' תשרה בביתו (הל' דעות ה', יא).

אך למרות שבניית הבית נדחית לעת עתה, היצר מתעורר בלבו של אדם מנערותו, ולא עוד אלא שבתקופת הבחרות הוא בשיאו. בתקופת ה'אביב' של החיים, "זמן

1 ההקבלה למעלת קיום מצוות האכילה בתיאבון מפורשת בדברי חכמים ב'מעשה רב' של רב כהנא (חגיגה ה ע"ב) ובדברי הגמרא בשבת בית מונבז (נדה יז ע"א).

בשול ושלמות גוף האדם", כותב האברבנאל (ויקרא, פרק ב), "יתחמם מאד ודומה כאלו הוא קלוי באש".

כהמשך לתיאורו הנ"ל, וכתשובה למצב הבעייתי שנוצר, מביא האברבנאל את עצת החכמים בדבר דרך ההתמודדות הראויה של האדם עם יצרו. על האדם למשוך את יצרו אחריו לתוך בית המדרש, שכן בדרך זו יצליח לשברו ולעדנו. כוונת הענין, כפי שהסביר הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב, כא), היא שעל האדם להתאמץ כדי להעסיק את מחשבתו בתורה ובדברי חכמה, ולא – הוא עלול להרהר בתאוות הגוף. התורה אף ציוותה על ענין זה בלאו מיוחד והזהירה שלא לתור אחרי מראה העיניים, כלומר, שלא לרדוף אחר "ההנאות והתאוות הגשמיות והתעסק המחשבה בהן תמיד" (ספר המצוות לא תעשה מ"ז).

אתגר זה יסודי וחשוב והוא אינו קל כלל ועיקר. כך למדנו שיחזקאל הנביא שיבח את עצמו על שקיים את האיסור להרהר ביום המביא לידי טומאה בלילה, שכן זו אחת מהעבירות עליהן אמרו חכמים שאין אדם ניצל מהם בכל יום (בבא בתרא קס"ד ע"ב, תוספות חולין ל"ז ע"ב), "כי מהיות האדם בנוי בענין שאי אפשר לו שלא יראה בעיניו לפעמים יותר ממה שראוי, וכמו כן אי אפשר לו שלא תתפשט המחשבה לפעמים יותר מן הראוי" (החינוך מצוה שפ"ז).

בכדי להסתכל על הענין בצורה הנכונה ולא לבוא לידי טעות², מן ההכרח להבין שמדובר באתגר שלא שייך לעמוד בו בשלמות ללא נפילות ומעידות חוזרות ונשנות. המעידות והנפילות הן חלק בלתי נפרד מהתהליך – פשוט אי אפשר ללמוד ללכת בלעדיהם – והדבר הנכון הוא לא להתמקד בנפילות, כי אם בהצלחות הקטנות שבדרך³.

תיאור זה של הקושי להינצל מהרהור לא ראוי נאמר ביחס לכל אדם, ואולם אצל נערים צעירים המציאות חזקה הרבה יותר "שאי אפשר להם בלא הרהור" (תשב"ץ

2 בספר קריינא דאגרתא (מכתבי הגר"י קנייבסקי זיע"א, סי' קסה) כתב בנוגע לדברי חז"ל על הרואה קרי ביום הכיפורים (או"ח תרט"ו): ש"לא ידאג כלל וכלל כי דברי חז"ל אמורים למי שאירע לו שלא מחמת טבעו כלל, כגון: כשהוא נשוי וכן ארבעים ויותר עמוס בתורה ויראת שמיים אשר המקרה נשלח לו מן השמיים בגזירה מיוחדת. אבל אנשים צעירים וכ"ש שאינו נשוי הדבר פשוט וברור שאירע מחמת טבעו שהרהר לפני זמן מה כי אפילו בהרהור לפני כמה שבועות גורם לזה וכן מבואר הדבר בתשובת "צמח צדק" בשם בעל התניא שהיה שוחק מאנשים שהצט"ערו על זה כי דברי חז"ל הם דווקא לאנשים גדולים מאד שאין להם הרהור כלל".

3 במכתב מפורסם שכתב לתלמידו, כותב הרב יצחק הוטנר: "בודאי שהנך נכשל ועומד להיות נכשל... החכם מכל אדם אמר "שבע יפול צדיק וקם". והטפשים חושבים כי כוונתו בדרך רבותא: אף על פי ששבע יפול צדיק, מכל מקום הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב שהכוונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך ה"שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד. טוב זה יצר טוב, מאד זה יצר הרע (בראשית רבה, ט),"

ב', רסא)⁴, והדבר מוביל לכך שרגילים לראות קרי בשנתם (סוכה כ"ו ע"ב, ורש"י שם). בעניין זה עלי להעיר הערה אחרונה. אף שראיית קרי מלווה בטומאה, הדבר אינה מורה על חטא, שהרי טומאה זו משותפת אף למי ששימש מיטתו על מנת לקיים בכך מצוות עונה ומצוות פריה ורביה. בספר החינוך (מצוה ק"פ) הסביר שהיות ויציאת הקרי מהגוף נמשכת מ"מחשבת התאוות הגופניות", עניינה של הטומאה להזכיר לאדם ש"עיקר היותו בעולם אינו רק להבין במושכלות", על כן "ראוי לעמוד יום אחד בטומאתו כדי שתתנקה מחשבתו יפה". אף תקנת עזרא שאסרה על בעל הקרי ללמוד תורה קודם שיטבול, ניתקנה בעיקרה ביחס למשמש מיטתו ולא כנגד הרואה קרי לאונסו (ברכות כ"ב ע"א). תקנה זו אף היא אינה מורה על חטא ופסול, ועניינה לחצוץ בין לימוד התורה הדורש רצינות וכובד ראש, לבין ראיית הקרי היוצא מהאדם מתוך קלות ראש ותחושת גאות (ברכות כ"ב ע"א ורש"י שם)⁵.

בדברים אילו ניסיתי להתוות בפניך כמה קווי מחשבה כלליים. אשוב ואומר שלכל אדם יש צורך למצוא את דרכו האישית, שכן הבעיות, הלבטים והקשיים של כל אחד דומים, אך כלל אינם זהים, לאלה של חברו. קושי שנדמה בפני האחד כהר גדול דומה בעיני חברו לגבעה קטנה - וכן להיפך.

אוהבך בלב ונפש,

אבא

4 במנהגי מהרי"ל התקשה משום כך על שה"בחורים שאין נשואין עדיין לנשים שהם מניחין תפילין. וגם הנשוי כבר ועדיין רך בשנים לא ניחא שיניחם מפני שיצרן תקפם עליהן, והתפילין צריכין גוף נקי שלא להרהר בעודן עליו" (שם, הלכות ציצית ותפילין).

5 ואמנם דרישה זו נתבטלה שכן לא יכלו העם לעמוד בכך, והדבר הוביל לביטול תורה (משנ"ב פ"ח, ג). ומן הראוי לציין שעצם הדרישה להתייחס אל לימוד התורה עצמו באימה וביראה כביום נתינתה בסיני אף הוא לא הובא בפוסקים "ואולי טעמם מפני שבדורות הללו אם נטיל עליהם כל זה יבואו לידי ביטול תורה ולכן השמיטום בכוונה" (ערוך השולחן יו"ד הלכות תלמוד תורה, רמ"ו, כז).